

Пелешишин М.А., Заставна О.Б.

ПОСУДИНИ ІЗ ЗООМОРФНИМИ РУЧКАМИ З ПОСЕЛЕННЯ БІЛЯ с. ЗИМНЕ НА ВОЛИНІ

На археологічній карті Волині село Зимне широко відоме. У далекому минулому по берегах р. Луги (права притока р. Західного Бугу) існували численні поселення, що належали різним за походженням общинам. Одним з найвідоміших є поселення енеолітичної культури лійчастого посуду, розташоване в урочищі Городище. Воно було відкрите на початку 30-х років відомим волинським краєзнавцем та археологом О. Цинкаловським¹. У 1952-1953, 1956-1960 рр. поселення досліджувалось під керівництвом Ю.М.Захарука², у 1961-1964 рр. - М.А. Пелешишина, який дав загальну характеристику поселення і культури лійчастого посуду в кількох узагальнюючих працях з археології Прикарпаття і Волині³, а також України в цілому⁴.

Незважаючи на те, що територія поселення майже повністю досліджена, проте основна кількість матеріалів ще досі неопублікована, і отже, матеріальна і духовна культура жителів поселення, їх побут і господарство залишаються мало відомими. Зокрема, недостатньо вивченим є питання про релігійні вірування та мистецтво. У пропонованій статті досліджуються глиняні посудини із зооморфними ручками, які, на наш погляд, мають мистецько-культовий характер. Їх знайдено

¹ Цинкаловський О. Нові матеріали до археологічної карти Володимирського повіту // Записки НТШ. Львів, 1937. Т.154. С.227-234.

² Захарук Ю.М. Поселение культуры воронковидных сосудов на Волини // КСИИМК, М., 1957. Вып.67. С.97-100.

³ Пелешишин М.А. Розкопки поселення культури лійчастого посуду біля с. Зимне, Ровенської області у 1960-1961 рр. // МДАПВ. К., 1963. Вип.5. С.18-27.

⁴ Пелешишин Н.А. Культура воронковидных сосудов // Археология Украинской ССР. К., 1985. Т.1. С.273-280; Пелешишин Н.А. Племена культуры воронковидных сосудов // Археология Прикарпаття, Волини и Закарпаття. Энеолит, бронза и раннее железо. К., 1990. С.35-42.

близько 24. Якщо взяти до уваги, що на поселенні виявлено залишки понад двох десятків жител, то в середньому на житло припадає одна посудина. За винятком відносно добре збережених чотирьох посудин, інші представлені лише уламками. Можна припустити, що ці незвично оформлені посудини, як і більшість інших суто господарського призначення, постійно вживалися і нарівні з іншими виходили з ужитку.

Посудини із зооморфними ручками представляли собою невеликі черпаки (їх місткість доходила до 1 л) біконічної форми з малим дном, дуже розширеними стінками та низькими лійчастими вінцями. Ручка посудин дугоподібна, приблизно овальної форми в поперечному розрізі. Її верхня частина, що піднімається вище краю посудини, завершується стилізованим зображенням голови барана, яка завжди повернута у зворотній від посудини бік (рис. 1: 2).

Привертає увагу те, що серед цих зображень немає однакових. Ймовірно, що посудини виліплені різними людьми. У всіх зображеннях голови старанно передано роги, які мають вигляд заокруглених валиків, що сходяться на голові. На окремих рогах виявлені поперечні риски. На деяких голівках позначені очі, ніздрі, паща (рис. 2: 1,5).

Одна з ручок нижче голови розчленована на дві половини, що імітують ноги тварини (рис. 2: 1).

Знайдено фрагменти кількох більших посудин, ймовірно, глечиків, які також мали зооморфні ручки. Ручка одного з них виконана в такому ж стилі, хоч значно масивніша (рис. 1: 6).

Певна частина черпаків та їх ручок прикрашені заглибленим орнаментом у вигляді вигзагу, різних ямок. Привертає увагу, що на деяких ручках сюжет повторюється у вигляді трьох вертикальних ліній з поперечними насічками (рис. 2: 1,11,13). Інколи ці заглиблення були інкрустовані білою вапняковою масою, яка чітко виділяється на поверхні посудин. З сказаного можна зробити висновок, що фігурні ручки були не тільки своєрідною окрасою посудин, а мали й певне смислове навантаження.

Посудини з зооморфними ручками відомі з кількох поселень культури лійчастого посуду, розташованих у межиріччі Західного Бугу

та Вісли, а також на лівобережжі Вісли, зокрема на поселенні в Грудку Надбужним¹, Клементовіцях², Цмельові³ та ін⁴. Вони близькі до описаних вище. Можна вважати, що общини згаданої культури, переселяючись з верхів'їв Вісли на схід, у Західне Побужжя, зберігали традицію виготовляти посудини із зооморфними ручками. Це вказує не тільки на духовну, але якусь ближчу спорідненість цих общин, що належали до одних і тих самих племен. Разом з тим є підтвердження що на деяких поселеннях ці посудини, зокрема, їхні зооморфні ручки, мали певні особливості. Про це, наприклад, свідчить знахідка на поселенні Грудек Надбужний частини посудини зі здвоєною ручкою, що завершувалась чотирма головами баранів. Посудину виявлено під зруйнованим глиняним черінем⁵.

Невеликі розміри черпаків (їх висота не перевищує 17 см) вказують на те, що вони призначались для індивідуального користування. Не є випадковістю й те, що кожна ручка мала свої стилістичні особливості. Очевидно, вони виготовлялись у різних сім'ях і представляли собою сімейну реліквію.

Черпаки із зооморфною ручкою, як уже зазначалося, характерні лиш для ряду південнопольських та західнобужських поселень. На деяких західнобужських поселеннях, де проводились значні розкопки (Тадані, Старий Добротвір Кам'яно-Бужького р-ну Львівської обл) їх не знайдено. Звідси можна зробити висновок про те, що причини, механізм поширення цих посудин на різних поселеннях, а отже, й певні обряди та вірування, залишаються поки що неясними. Добре відомо, що культ тварин, зокрема

¹ Kowalczyk J. Osada kultury pucharów lejkowatych w miejsc. Gródek Nadbużny, pow. Hrubieszów, w świetle badań 1954 r. //WA. Warszawa, 1956. T. XXIII. Z. 1. Tabl. III. 2.

² Kowalczyk J. Osada i cmentarzysko kultury pucharów lejkowatych w miejscowości Klementowice, pow. Puławy //MA. Warszawa, 1957. T. X. S. 130.

³ Podkowińska Z. Osada neolityczna na górze Gawroniec w Cmielowie, pow. Opatów //WA. Warszawa, 1950/1951. T. XVII. Tabl. 28: 6; 40: 4; 46: 1,2.

⁴ Jażdżewski K. Kultura pucharów lejkowatych w Polsce Zachodniej i Środkowej. Poznań, 1936. S. 270.

⁵ Najważniejsze odkrycia archeologiczne w Polsce Środkowo-Wschodniej w 1983 r.- Lublin, 1984. S. 5.

свійських (бика), виник на стародавньому Сході та в Єгипті. Саме тут закладено поштовх для його поширення в балкано-дунайських неолітичних, а згодом енеолітичних культурах. Значного розвитку зооморфні посудини та посудини із зооморфними елементами набули в трипільській культурі¹.

Зображення лише однієї тварини (барана) за майже повним браком інших свідчить, що вівці відігравали важливу роль не тільки з господарського погляду, але й в духовній атмосфері життя родових общин. Що ж до змісту цього своєрідного культу, то поки що важко дати вичерпну відповідь на це питання. Найімовірніше, ці посудини використовували під час домашніх обрядів, спрямованих на забезпечення врожайності і плодючості.

¹ Бибииков С.Н. Раннетрипольское поселение Лука-Врублевская на Днестре. // МИА. М.-Л., 1953. №38. С.266.

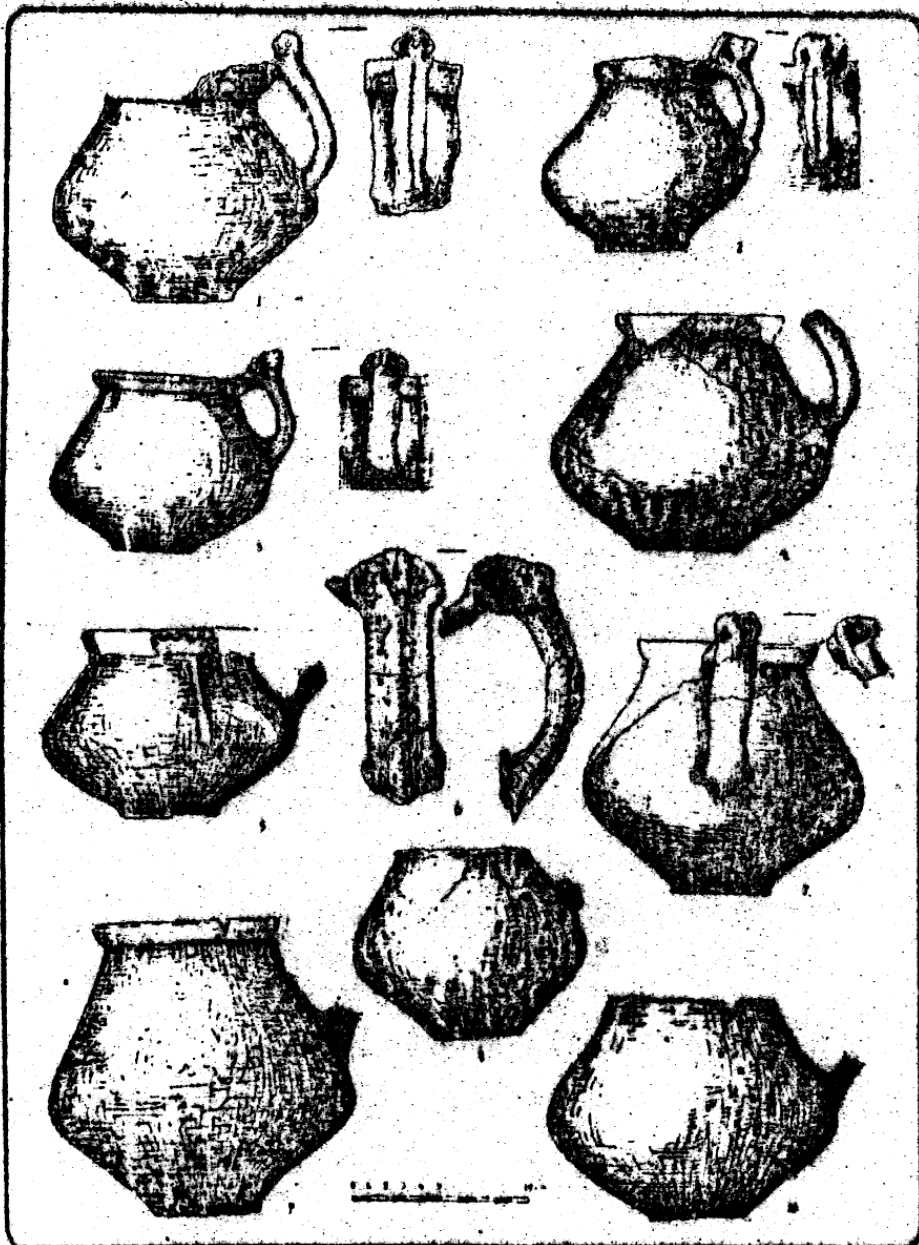

Рис. 1. Зимце. Посудини із зооморфними ручками.

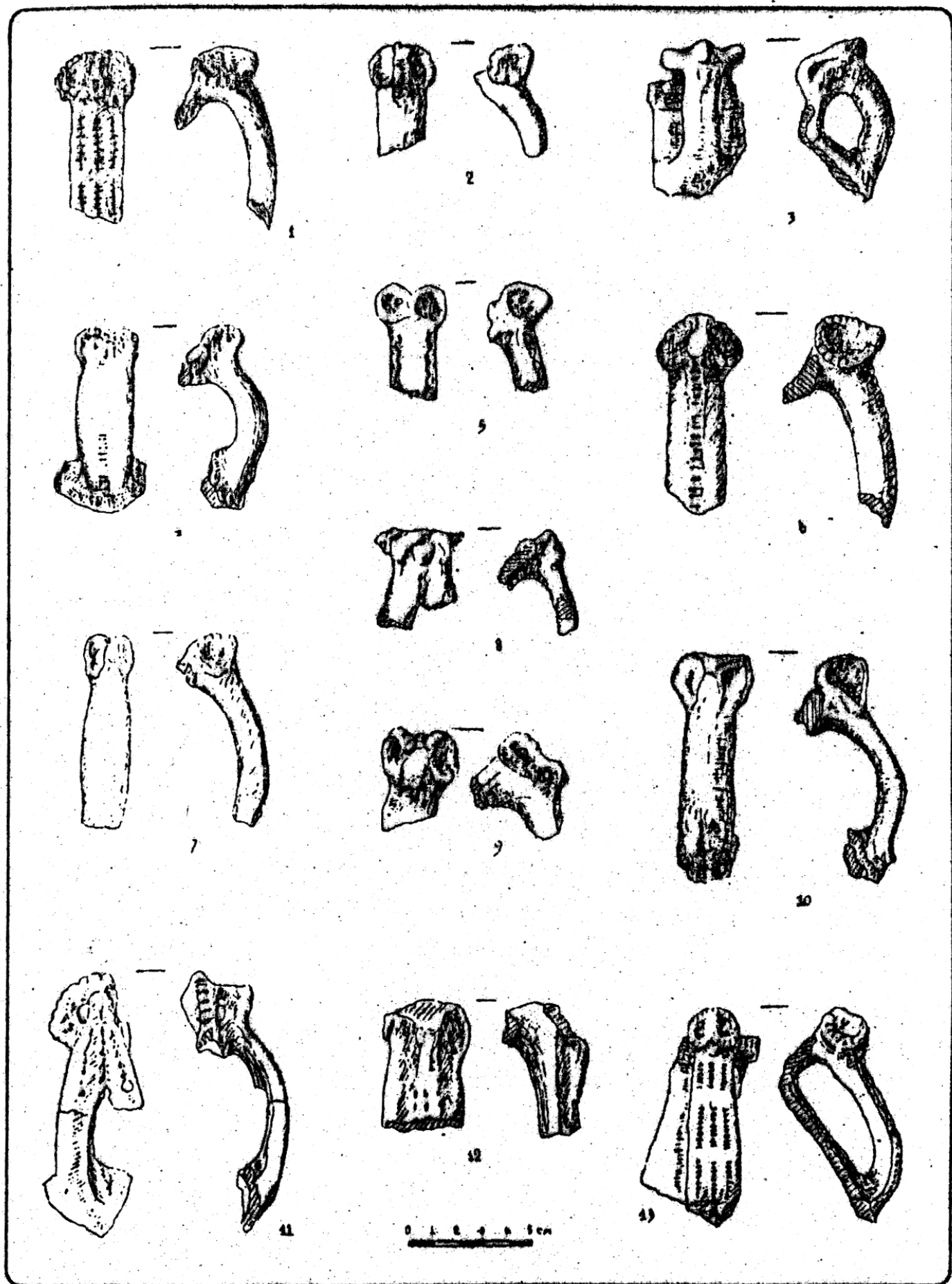

Рис. 2. Зиміє. Фрагменти посудин із зооморфними ручками.